

ŞEYHÜLİSLÂM AHMED ÂRİF HİKMET BEYEFENDİ*

MAHİR AYDIN

Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi, Sultan III. Selim devri ricâlerinden Rumi Kadıaskeri İbrâhim İsmet Bey'in oğludur¹. Belgrad Muhâfızı olan dedesi Râif İsmâil Paşa'dan dolayı 'bey' ve İlmiyye'ye mensûp olması sebebiyle de 'efendi' ile birlikte 'beyefendi' olarak anılan bir kaç şeyhülislâmdan biridir². Aslında merhûm, bilinmeyen bir şahsiyet değildir. Buna rağmen onu bahis mevzuu edişimiz, mevcûd literatürde kendisi hakkında yer alan perâkende mâlûmâtın ihtilâflı yönlerini telife çalışmak, mezâr kitabesi ve eserleri ile ilgili olarak bilgi vermek ve aile mezârlığında bulunan ecdâd ve ahfâdına âit mezârları zabtetmek, düşüncesinden ileri gelmektedir.

25 Muharrem 1201/17 Kasım 1786³ târihinde İstanbul'da⁴ doğan Ârif Hikmet Bey, 11 Safer 1211/16 Ağustos 1796 târihinde tahsile başlamış ve gençliğini, ilimle meşgul olarak geçirmiştir⁵. 1230/1814 senesinde

* Bu çalışma, 14-17 Eylül 1987 tarihlerinde İstanbul'da yapılan *VIII. Millî Türkoloji Kongresi*'ne tebliğ olarak sunulmuştur. Tebliğ metnini yeniden kaleme almam hususunda teşvik ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na teşekkür ederim.

¹ Davud Fatin, *Hâtimetü'l-eş'âr*, taşbasması, İstanbul 1271, s.70; Ziver Bey, Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin *Divân Mukaddimesi*, İstanbul 1283, s.3; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmâni*, İstanbul 1311, III, 275; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 374; Arif Hikmet Beyefendi de kendi nesebini şu şekilde göstermektedir: İbrâhim İsmet ibn el-vezîr eş-şehîr Ra'if İsmâ'il Paşa ibn el-vezîr Malatyalı İbrâhim İsmet ibn elhacc Mustafa el-Huseynî el-hanefî el-İslâmbûli. Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şâirleri*, İstanbul 1927, IV, 620.

² İsmâil Hâmi Dânişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, V, 144.

³ Ahmed Rif'at, *Devhatü'l-meşâyih*, taşbaskıdan tıpkı basım, İstanbul 1978, s. 129; Ziver Bey, *Aynı eser*, s.3; Diğer kaynaklar bu tarih için sadece 1201 senesine verilerken Mehmed Süreyya (*Aynı eser*, III, 275) 1200 senesine, Küçük Türk İslam Ansiklopedisi ("*Arif Hikmet Bey*", İstanbul 1978, s.167) ise, 21 Muharrem 1201 tarihine işaret etmektedirler.

⁴ Arif Hikmet Beyefendi'nin doğum yeri sadece Davud Fatin (*Aynı eser*, s.70) tarafından belirtilmekte ve diğer kaynaklar ise, bu hususta sessiz kalmaktadırlar.

⁵ Fatih, Millet Kütüphanesi (MK), Ali Emîri (AE), *İlmiyye Defteri (İD)*, Nr.56, vr.50; Ziver Bey, *Aynı eser*, s.3; Ahmed Rif'at, *Aynı eser*, s.130; Mehmed Süreyya, *Aynı eser*, III, 275; İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 620; İstanbul Ansiklopedisi, "*Arif Hikmet Bey*", İstanbul 1947, II, 590.

hac farîzasını edâ ettikten sonra, gurre-i Ramazan 1231/26 Temmuz 1816 târihinde Kudüs, gurre-i Rebiülevvel 1236/7 Aralık 1820 târihinde Mısır ve gurre-i Ramazan 1239/30 Nisan 1824 târihinde de Medîne kadılıklarına tâyin olunmuştur⁶. Gurre-i Safer 1242/4 Eylûl 1826 târihinde İstanbul pâyesini alan Ârif Hikmet Bey⁷, iki sene sonra İstanbul Kadılığı'na tâyin olunmuşsa da mâzeret beyân ederek bu vazîfeyi kabûl etmemiştir⁸. 1246/1830 senesinde Nüfus Tahrîri'ne memûr olarak Filibe'ye gitmiş⁹ ve dönüşünde, önce Nakibüleşrâf tâyin edilmiş (11 Zilhicce 1246/23 Mayıs 1831) ve daha sonra da, Anadolu Kadıaskerliği pâyesini almıştır (gurre-i Muharrem 1249/21 Mayıs 1833)¹⁰. 15 Ramazan 1254/2 Aralık 1838 tarihinde Rumeli Kadıaskerliği tevcih olunan Ârif Hikmet Bey, ertesi sene de, Meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye âzâlığına tâyin edilmiştir¹¹. Tanzîmât Fer mânî'nin lâyıkıyla tatbik olunup olunmadığını teftiş için 1256/1840 senesinde tekrâr Rumeli'ye gönderilmiş ve dönüşünde, Dâr-ı şûrâ-yı askerî âzâlığına getirilmiştir¹². Bu memûriyette bulunduğu esnâda, Şeyhülislâm

⁶ MK, AE, *İD*, Nr. 57, vr.23, 39, 45; Ziver Bey, *Aynı eser*, s.3; Bu konuda diğer kaynaklar sadece sene belirtmekte ve hattâ Medine kadılığı için, Ahmed Rif'at (*Aynı eser*, s.130) ve *İlmiye Salnâmesi* (s.590) gibi bâzıları, 1238 senesini vermektedirler. Mehmed süreya (*Aynı eser*, III, 275) ise Kudüs yerine Galata ismini zikrederken, Fevziye Abdullah ("*Ârif Hikmet Bey*" İslam Ansiklopedisi, I, 564) da, Kudüs kadılığı için 1239 ve Medine kadılığı için 1231 senesine işaret etmektedir ki, muhtemelen bu tarihler, bir tashih hatası olarak yer değiştirilmiş olmalıdır.

⁷ MK, AE, *İD*, Nr. 50, vr.15; Bu tarihi Ahmed Rif'at (*Aynı eser*, s. 130), Şemseddin Sami (*Kamusü'l-â'lâm*, İstanbul 1311, IV, 3041) ve Abdülkadir Altunsu (*Osmanlı Şeyhülislam-ları*, Ankara 1972, s.188) 1246 olarak verirlerken, Mehmed Süreyya (*Aynı eser*, III, 275) da, merhûmun 1242 senesinde Mekke (ki böyle bir pâye bahis mevzuu değildir) ve 1244'de de İstanbul pâyesini aldığını belirtmektedir.

⁸ Bu vazîfeyi, borçlu ve hasta olmasının yanı sıra, konağının bulunmayışı sebebiyle kabûl etmemiştir. Bkz. Ahmed Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1291, II, 152.

⁹ Ahmed Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1292, III, 142-143; Ziver Bey, *Aynı eser*, s. 3.

¹⁰ MK, AE, *İD*, Nr 50, vr.13; Nr.57, vr.13; Bu tayinin tarihi konusunda sene itibariyle bilgi veren Ziver Bey (*Aynı eser*, s.3), Ahmed Rif'at (*Aynı eser*, s.130), Mehmed Süreyya (*Aynı eser*, III, 275), Şemseddin Sami (*Aynı eser*, IV, 3041), Fevziye Abdullah (*Aynı madde*, s.564) ve Abdülkadir Altunsu (*Aynı eser*, s.188) ise 1247 senesine işaret etmektedirler. Anadolu payesi için de Ziver Bey (*Aynı eser*, s.4), İbnülemin Mahmud Kemal (*Aynı eser*, IV, 621) ve Fevziye Abdullah (*Aynı madde*, s.564) 1249 senesini, diğer kaynaklar ise, 1248 senesini zikretmektedirler.

¹¹ MK, AE, *İD*, Nr.57, vr.85; Ahmed Rif'at, *Aynı eser*, s.130; Davud Fatin, *Aynı eser*, s.71; Ziver Bey, *Aynı eser*, s.4; Ahmed Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1302, V, 140; Mehmed Süreyya, *Aynı eser*, III, 275; *İlmiye Salnâmesi*, s.590; İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 621; Abdülkadir Altunsu, *Aynı eser*, s. 188.

¹² Ahmed Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1303, VI, 101; Ziver Bey, *Aynı eser*, s. 5.

Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi'nin vefâtı üzerine, 2 Zilhicce 1262/21 Kasım 1846 târihinde Meşîhat makamına tâyin olunmuştur¹³. Yedi sene dört ay üç gün bu makamda vazîfe gören Ârif Hikmet Beyefendi, Mustafa Reşid Paşa'nın, Rusya ile meydâna gelebilecek bir harbe mâni olmak için yaptığı teşebbüslere ve bu yüzden zuhûr eden Softa Ayaklanması'na seyirci kalması sebebiyle¹⁴, 24 Cumâdelâhire 1270/24 Mart 1854 târihinde, Şeyhülislâmlıktan azl edilmiştir¹⁵.

Meşîhat makamından ayrılan Ârif Hikmet Beyefendi, zamânını, Sultan Abdülmecid tarafından ihsân buyurulan Rumelihisârı'ndaki sâhilhânesinde¹⁶ ibâdât ve taât ile geçirirken, 5.000 cildden ziyâde kitabını, yapımı 1272/1855 senesinde tamamlanan ve hâlen kendi ismiyle anılan Medîne'deki kütüphânesine vakfeylemiştir¹⁷. Kendisi de, ömrünün kalan kısmını geçirmek üzere Medîne'ye hicret arzûsunda iken, 15 Şâbân 1275/20 Mart 1859 târihinde kalp sektesinden¹⁸ vefât etmiştir¹⁹. Cenâzesi, Üsküdar'da Nuhkuyusu Caddesi üzerindeki aile mezârlığına defnedilmiştir.

¹³ MK, AE, *İD*, Nr.56, vr.50; Nr.57, vr.3; Ahmed Rif'at, *Aynı eser*, s.130; Şemseddin Sami, *Aynı eser*, IV, 3042; Ziver Bey, *Aynı eser*, s.5; Mehmed Süreyya, *Aynı eser*, III, 275; İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 621; Abdülkadir Altunsu, *Aynı eser*, s.188; İstanbul Ansiklopedisi, *Aynı madde*, II, 591. Bu tarihi Fevziye Abdullah (*Aynı madde*, s.565) ve Mustafa Bilge (*Medîne'de Ahmed Arif Hikmet Kütüphânesi'ndeki Hadîse Dâir Yazma Eserler*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap-Fars Filolojisi Bölümü, Mezuniyet Yazılı Çalışması, Fakülte Kitaplığı, Nr.THL 32, s.IV) 22 Zilhicce olarak vermektedirler.

¹⁴ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (yay. Cavid Baysun), Ankara 1986, IV, 66; Ahmed Lütüfi, *Tarih*, (yay. M. Münir Aktepe), İstanbul 1984, IX, 99.

¹⁵ Bu tarihi Ziver Bey (*Aynı eser*, s.5), İbnülemin Mahmud Kemal (*Aynı eser*, IV, 621), Mustafa Bilge (*Aynı tez*, s.IV) ve Abdülkadir Altunsu (*Aynı eser*, s.188) 21 Cumâdelâhire 1270; Ahmed Rif'at (*Aynı eser*, s.130) 20 Cumâdelülâ 1270 ve Cevdet Paşa da (*Tezâkir*, IV, 67) 24 Cumâdelâhir 1270 tarihini vermektedirler. Biz, MK, AE, *İD*, Nr.57, vr.82'deki tarihi esas aldık.

¹⁶ Önceleri babasından kalan Kuzguncuk'taki sâhilhânede oturan Arif Hikmet Beyefendi, bilâhire mâli sıkıntı sebebiyle buradan ayrılarak, Üsküdar Eskihamam civarında temin ettiği bir hâneye geçmiş ve şeyhülislâmlığa tâyini ile de Rumelihisârı'na taşınmıştır. Bkz. Ziver Bey, *Aynı eser*, s. 4-5.

¹⁷ İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 622. Bu kitapların adedini Abdülkadir Altunsu (*Aynı eser*, s.189) 5.000-7.000 arasında ve Küçük Türk İslam Ansiklopedisi (*Aynı madde*, s.168) 7.000 olarak verirlerken, İnönü Ansiklopedisi (*Aynı madde*, III, 311) ise, kütüphânenin Edirne'de bulunduğunu iddiâ etmektedir.

¹⁸ Fevziye Abdullah, *Aynı madde*, I, 565; Mustafa Bilge, *Aynı tez*, s. IV.

¹⁹ MK, AE, *İD*, Nr.57, vr.82; Bu tarihi MK, AE, *İD* (Nr.56, vr.50), Ahmed Rif'at (*Aynı eser*, s.130), İbnülemin Mahmud Kemal (*Aynı eser*, IV, 623), Küçük Türk İslam Ansiklopedisi (*Aynı madde*, s.167) ve Mustafa Bilge (*Aynı tez*, s.IV) 16 Şâbân 1275 olarak vermektedirler. Biz, mezar kitâbesinde de belirtilen şekliyle, 15 Şâbân 1275 tarihini esas aldık.

Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi, bedenen zayıf, uzun boylu ve gayet azametli olmasına rağmen, tab'an zarif, yumuşak huylu ve afif bir zât idi²⁰. "...ulûm-ı akliyye ve nakliyyede yegâne-i cihân ve lâ-siyemmâ mâ'arif-i edebiyeye ve eş'âr-ı arabiyeye ve fârisiyeye ve türkiyyede adîmü'l-akrân..."²¹ olan Ârif Hikmet Beyefendi, yalnız Osmanlı topraklarında değil, İran ve Hindistan'da da şöhret sâhibiydi²². Nakşibendî tarikatına mensûp olup, Meşihat makamına gelen fudalâ arasında en mümtâz mevkilerden birini işgal eder²³. Kemâlini herkes gibi, Sultan Abdülmecid de kabûl etmiştir. Zîrâ Pâdişâh, onun Şeyhülislâmlığa tâyini için isdâr eylediği hattında, kendisinden, "...fazâil-i zâtîyye ve hasâil-i hamîdesi ve'l-hasıl câmi'-i kemâlât-ı insâniyye olduğu herkesin müsellemi olmağla..." şeklinde bahsetmektedir²⁴.

Meşihat makamında gözü olan ve bunu temin için, soğuk havalarda bile Kanlıca'daki yalisından kayıkla bayramlaşmaya giden Vak'anüvis Es'ad Efendi, Ârif Hikmet Beyefendi'nin Şeyhülislâm tâyin edilmesi üzerine, duyduğu teessürün ifâdesi olarak:

*Bana lâıyk iken cây-ı Meşihat
Hüdâ'nın hikmeti Ârif Bey oldu*²⁵

derken, Ârif Hikmet Beyefendi ise:

*Hikmetinden urefâ olmaz sual
Şeyhü'l-İslâm eyledi Yezdân beni*²⁶

şeklinde mukabele etmektedir. Mâmafih Es'ad Efendi, onun doğum târihinden bahsederken "iki yüz birde [1201] değil, bin yılda bir gelen" demekle, hakkını teslim etmiştir²⁷.

²⁰ Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s.301; İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 625.

²¹ Ahmed Rif'at, *Aynı eser*, s. 130.

²² Abdülkadir Altunsu, *Aynı eser*, s.189; Küçük Türk İslam Ansiklopedisi, *Aynı madde*, s. 167.

²³ İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 624.

²⁴ *Takvim-i vekayi*, 8 Zilhicce 1262, def'a 310; Ahmed Rif'at, *Aynı eser*, s.130; *İlmiye Salnâmesi*, s.590; Ahmed Lütfi, *Tarih*, İstanbul 1328, VIII, 123; Abdülkadir Altunsu, *Aynı eser*, s. 188

²⁵ Abdurrahman Şeref, *Aynı eser*, s. 302-303; M. Münir Aktepe, "Es'ad Efendi", İA, IV, 364.

²⁶ Ahmet Rif'at, *Aynı eser*, s.130; Şemseddin Sâmî, *Aynı eser*, IV, 3042.

²⁷ İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 624.

Ârif Hikmet Beyefendi, babasından mîrâs kalanlarla birlikte çok zengin bir kütüphâneye sâhip idi. Vak'ânüvis Cevdet Paşa, Târih'ini kaleme alırken, geniş ölçüde onun kütüphanesinden istifâde etmiştir²⁸. Fakat bu kitaplar, vefâtından sonra, gazetelere îlân verilmek sûretiyle satılmıştır²⁹. Medîne'deki kütüphanesinde bulunan kitapları ise, şimdiye kadar beş defa kataloglanmış ve her defâsında adedleri kısmen değişmekle birlikte, dördüncü katalogun hazırlandığı 1950 senesinde, 7.662 cildlik 5.404 eser tespit edilmiştir³⁰. Fakat bu eserler, kıymetli yazmaların kıymetsiz olanlarla değiştirilmesi, yazmaların yerine matbu eserlerin konması veyâ tâmir edilmek bahânesiyle kütüphaneden çıkarılan eserlerin, bir daha yerlerine konmaması gibi üzücü muamelelere mârûz kalmıştır³¹. Bu kütüphâneye âit olmak üzere, 1984 senesinde iki cild olarak tertip edilen en son kataloglar üzerinde yaptığımız bir incelemede, yalnız kitapların adedini tespit ettik ki, 4.373 aded kitap ve 627 aded mecmua kayıtlı bulunmaktadır³². Bunlardan bâzılarının, konularına göre adedlerini vermek gerekirse; 32 aded Kur'an-ı Kerim, 60 aded Tecvid ve Kıraat, 174 aded Tefsîr, 282 aded Hadîs, 285 aded Akaid, 384 aded Fıkıh, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere 174 aded Tasavvuf, 718 aded Edebiyat ve 600 aded Târih'e âit eser ile, Mantık, Cebir, Hendese, Kimya, Coğrafya, Hatt ve Resim gibi çeşitli konularla ilgili eserler mevcuttur. Mecmualar ise, muhtelif mevzularla alâkalı risâleleri ihtivâ etmektedir.

Dîvân Edebiyatı'nın son devrinde yetişen Ârif Hikmet Beyefendi, bu tarzda fevkalâde tarzda olmasa bile, devrinin şâirlerine nazaran vasatın

²⁸ Bu hususta Abdurrahman Şeref, Cevdet Paşa'nın ifâdesiyle şu mâlûmâtı nakletmektedir: "Encümen-i dâniş teşkil olundukda, Küçükkaynarca muahedesinden Vak'a-i hayriye'ye kadar vekâyi'-i Devlet-i aliyye'yi Vâsif ve Âsım ve Şâni-zâde târihlerinden ve ikişer üçer sene zabt-ı vekâyie me'mûr olan vak'a-nüvislerden toplayarak mazbut bir târih kitabı yazılması takarrür edüb bu vazife bana tevdi' olundukda, birden bire tevehhüş etdim. Çünkü lâzım gelen mehazlara mâlik değil idim. Reşid Paşa'ya arz etdim, beni alıp beyefendiye götürdü ve endişemi anlattı. Ârif Hikmet Bey hemân cebinden bir küme anahtar çıkararak 'İşte efendi, kütüb-hânemin anahtarları. İstedığınız gibi tasarruf ediniz. Bir şart ile ki, aldığınız kitabın işi bitince, yine getirüp yerine koymalısınız' dedi. Anahtarları aldım, kütüb-hâneyi açınca, peynir tulumuna girmiş kedi gibi oldum. Enva'-ı kütüb-i nefiseden mâ'adâ eben an cedd birikdirilmiş nice muharrerât-ı resmîyye ve husûsiyye vâir idi". Bkz. *Tarih Musâhabeleri*, s.302; *Tezâkir*, IV, 67.

²⁹ İbnülemin Mahmud Kemal, *Aynı eser*, IV, 627.

³⁰ Mustafa Bilge, *Aynı tez*, s.IX-X.

³¹ Mustafa Bilge, *Aynı tez*, s.XV.

³² Bu kataloglar, İstanbul'daki *İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'* nin kütüphanesindedir.

üstünde şiirler yazmıştır. Şiirlerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alırken, daha ziyâde Nedîm, Nefî ve Nâbî'nin tesiri altında kalmıştır. En mârûf eseri Divân'ı olması hasebiyle de, şimdiye kadar, daha ziyâde edebî yönden tetkik mevzuu edilmiştir. Burada, tespit edebildiğimiz eserlerine kısaca temâs etmek istiyoruz.

1) *Dîvân* : Arapça Farsça ve Türkçe şiirlerin yer aldığı bu eser, Tırnakcızâde Zîver Bey'in yazdığı hal tercümesi ve Şeyhülislâm Hüsameddin Efendi'nin himmetiyle, 1283/1866 senesinde, tâlik hat ile taşbasması olarak neşredilmiştir. 3.000'e yakın beytin bulunduğu bu eser, muhtelif gazel ve kıt'aları muhtevelî olup, aile ve resmî hayâtının yanı sıra, yaşadığı devir hakkında mâlûmât vermesi bakımından da mühimdir. Ârif Hikmet Bey-efendi'nin şiirlerine bir misâl teşkil etmesi maksadıyla, *Dîvân*'ında yer alan bir gazelini zikretmek istiyoruz:

Tûtî-i kafes-nişîn felâket değil midir

Hıfz-ı lîsân medâr-ı selâmet değil midir

Dil dest-i gamda olsa da per-gâr-ı inkılâb

Devr-i firâkın âhiri vuslât değil midir

Medd-i kef-i nigâh edeli lâ line gönül

Mest-i müdâm câm-ı mahabbet değil midir

Mecbûr eden mezâlîme erkân-ı devleti

İsrâf-ı bi-lüzûm-ı sefâhat değil midir

Mest olsa bezm-i işvede çeşmin aceb değil

Ol lâ l-leb piyâle-i işret değil midir

Dünyâda nakd-i ömr ile kâlâ-yı müşterâ

Ukbâda ziyb-i dûş-ı nedâmet değil midir

Ey muhteşem efendi vekâret-penâh iken

Sarrâfa ser-fürû da rezâlet değil midir

Çeşm-i zevi'l-basâire her seng-i makbere

Mir'at-ı sâf-ı çehre-i ibret değil midir

Âyine-i felekde bu eşkâl-i hâdisât

Enzâr-ı halka bâis-i hayret değil midir

*Ol zât-ı muhterem kim ola âlem âşinâ
Bi-gâne-i huzûz-ı mahabbet değil midir*

Hikmet bu kâr-hâne sermâye-i gınâ

*Kenz-i belâ nefâd-ı kanaat değil midir*³³

2) *Tezkere-i şû'arâ* : 1250 senesine kadar gelen 210 şâirin bir kaç satırlık kısa hal tercümelerinden ibâret olup, tamamlanamamıştır³⁴.

3) *Mecmû'âtü't-terâcim* : Arapça olarak kaleme alınan bu eser, muhtelif devirlere âit 1.134 âlim ve şâirin kısa hal tercümelerini muhtevîdir³⁵.

4) *Hülâsatü'l-makâlât fî mecâlisi'l-mükâlemât* : Babası İbrâhim İsmet Bey'in murahhas olarak katıldığı komisyonlarda tanzim edilen muahedelerden ibârettir³⁶.

5) *Ahkâmü'l-mer'iyye fî arâzi'il-emîriyye* : Mukaddime ve Hâtime'si arapça, muhteviyâtı türkçe olan bu eser, tapu husûsuna âit meseleler ve bunlara verilen cevaplardan meydâna gelmekte olup 1263, 1267 ve 1269 senelerinde tabedilmiştir.

6) *Bâ'zı vekâyi' -i dâhiliyye notları* : 1222-1244 seneleri arasındaki bâzı vak'alara âit mâlûmâtı ihtivâ eden bu eser, ta'lik hatt ile kaleme alınmış olup, 13 varaktır³⁷.

7) *Mecmû'a-i eş'âr* : Muhtelif şâirlere âit mâlûmât, şiirler ve husûsî notları yer almaktadır. Ta'lik hatt ile yazılmış olup, 130 varaktır³⁸.

8) *Rumeli Teftiş Defteri* : Nüfus Tahri'ri'ne memûr olarak gittiği Rumeli'ye âit mâlûmâtı hâvidir. Ta'lik hatt ile kaleme alınmış olup, 35 varaktır³⁹.

9) *Rumeli Teftiş Defteri* : Tanzimat Fermânı'nın tatbîkini teftiş maksadıyla gittiği Rumeli'deki faaliyetlerini ihtivâ etmektedir. Ta'lik hatt ile yazılmış olup, 55 varaktır⁴⁰.

³³ Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi, *Divân*, İstanbul 1283, s. 134.

³⁴ MK, AE, *Tarih*, Nr. 789.

³⁵ MK, AE, *Tarih*, Nr. 788.

³⁶ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İÜK), *TY*, Nr. 3791.

³⁷ İÜK, *İbnülemin*, Nr. T. 2751.

³⁸ İÜK, *İbnülemin*, Nr. T. 2532.

³⁹ İÜK, *İbnülemin*, Nr. T. 2475; Bu defter tarafımızdan neşre hazırlanmaktadır.

⁴⁰ İÜK, *İbnülemin*, Nr. T. 2466. Kezâ bu defter tarafımızdan neşre hazırlanmaktadır.

10) *Mecmû'a* : 1210-1245 seneleri arasındaki muhtelif tâyinler hakkında mâlûmât vermekte olup, 13 varak halinde ve rik'â hatt ile kaleme alınmıştır⁴¹.

11) *Ref'ün-nikâb an vücûhî'l-elkâb* : Elkablarla ilgili olan bu eser, arapça ve ta'lik hatt ile yazılmış olup, 8 varaktır⁴².

12) *Fihrist-i kütüb-i arabîyye* : Muhtelif arapça eserlerin bir fihristi özeliğindeki bu eser, 323 varak olup, ta'lik hatt ile kaleme alınmıştır⁴³.

13) *Keşf el-zünûn zeyli* : "Cim" harfine kadar gelen bu eser, müsvedde hâindedir⁴⁴.

14) *Mecmû'a-i Ârif Hikmet* : Muhtelif şiir, not ve hesaplarına ihtivâ eden bu eser, 141 varak olup, rik'â ve ta'lik hatt ile kaleme alınmıştır⁴⁵.

Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin mezârı, Üsküdar semtinin Arakıyeci Hacı Ahmed Mahallesi'nde ve Nuhkuyusu Caddesi üzerindeki 50 pafta, 583 ada ve 3 parselde bulunan, aile mezarlığındadır. Mezarlığın güney-doğu istikametindeki köşesinde, kendisi tarafından 1858 senesinde ihyâ olunan sebil ve kuzey-doğu köşesinde de, kitâbesi bulunmadığı gibi, tuğrası da kazınmış olan bir çeşme yer almaktadır⁴⁶.

Bu gün Ârif Hikmet Beyefendi'nin mezârında bulunan kitâbe, vefâtında dikilen mezâr kitâbesi değildir. Bu durumu, Behcetî İsmâil Hakkı el-Üsküdârî'nin, Üsküdar'da medfûn bâzı şahısların mezar kitâbelerinin met-

⁴¹ İÜK, *Ibnülemin*, Nr. T. 2507.

⁴² İÜK, *Ibnülemin*, Nr. A. 2464.

⁴³ İÜK, *Ibnülemin*, Nr. A. 2626.

⁴⁴ İbnülemin Mahmud Kemal, bu eserin bir kısmının husûsî kütüphânesinde bulunduğunu söylemesine rağmen (bk. "*Meşâhir-i Mechûle*" Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, sen. 1298, cüz 19 (96), s.39), İÜK'ne bağışladığı kitaplar arasında bu esere tesâdüf edemedik. Fakat böyle bir zeylin mevcûdiyetine, Franz Babinger (bk. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* —çev. Coşkun Üçok—, Ankara 1982, s.218) ve M. Şerafettin Yaltkaya (bk. Kâtip Çelebi, *Keşf'el-zünûn*, I, İstanbul 1971, s.12) tarafından da işâret olunmaktadır. Nihâyet bu zeyli, 42 varak hâlinde ta'lik hatt ve Arapça ile, yazar ve eser isimlerini muhtevî olarak tespit edildik. Bk. Yapı ve Kredi Bankası Kütüphanesi, Demirbaş No: 37.

⁴⁵ İÜK, *Ibnülemin*, Nr. T. 3523.

⁴⁶ Bu sebil bilâhîre gashâne olarak kullanılmış olup, şu anda faaliyetten uzak bir haldedir.

nini ihtivâ eden, *Merâkud-ı Mu'tebere-i Üsküdar* adlı eserinden öğrenmekteyiz⁴⁷. Burada yer alan şekliyle, 1859 senesinde dikilen mezar kitâbesi şöyledir:

“Belgrad Muhâfızî Râif İsmâ‘il Paşa-zâde Reisü‘l-ulemâ Mustafa⁴⁸ İsmet Efendi merhûmun necl-i mükerrerleri Şeyhü‘l-İslâm ve müftü‘l-enâm ve şû‘arâ-yı benâmdan el-merhûm el-mebrûr es-seyyid Mehmed⁴⁹ Ârif Hikmet Beyefendi hazretleri kaddes-Allahu rûhahû never-i darîha el-fâtîha sene 1275”

Bu günki mezar kitâbesinin, ne zaman ve ne sebeple tanzim olunduğunu tespit edemedik. Lâkin *Merâkud-ı Mu'tebere-i Üsküdar*, 3 Receb 1348/5 Aralık 1929 tarihinde tamamlanmış olduğundan, en erken bir zamanlama ile ve tahmînen, bu tarihten sonra yenilenmiş olması icâb etmektedir. Ayrıca Behcetî İsmâil İsmâil Hakkı, eserindeki Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin mezar kitâbesine âit metnin yanına kaydettiği *“Nuhkuyusu'nda ihyâ-kerdeleri olan sebilleri nezdinde âbâ vü ecdâd ve evlâd ü encâblarıyla medfûndur”*⁵⁰ ifâdesi ile, mezarlığın yanındaki sebîlin merhûm tarafından yaptırıldığını ve bu mezarlığın, bir aile mezarlığı olduğunu, sarîh bir şekilde bildirmektedir. Nitekim bu mezarlıkta yaptığımız incelemeler netîcesinde, mevcûd otuz dokuz mezârın, dedesinin annesi Hadîce Hanım'dan başlamak sûretiyle, torunu İbrâhim İsmet Beyefendi'ye kadar, bu aile ile alâkalı şahıslara âit olduğunu tespit ettik.

Ârif Hikmet Beyefendi'nin bu günki mezârı, eni 70 cm., boyu 230 cm. ve yüksekliği de, kaidesi hâric olmak üzere, 85 cm. olan mermer bir sanduka içerisinde yer almaktadır. Kitâbesi ise, başındaki “ilmiye” sarığı ile berâber 215 cm. yüksekliğinde olup, takrîben 45 cm. enindeki bir zemîne ta'lik hatt ile yazılmıştır. Ayaktaşı da, 195 cm. uzunluğunda ve üstüvânî biçimdedir. Kitâbe, zamanla arkaya doğru biraz yatmış olmasına ve orta

⁴⁷ Behcetî İsmâil Hakkı el-Üsküdârî, *Merâkud-ı mu'tebere-i Üsküdar*, s.50, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi, Nr. 1193.

⁴⁸ “İbrâhim” olması gereken bu isim, “Mustafa” olarak kaydedilmiştir.

⁴⁹ Kezâ, “Ahmed” ismi, “Mehmed” olarak kaydedilmiştir. Aynı hatâ, bu eseri neşreden Bedî N. Şehsuvaroğlu tarafından da tekrarlanmaktadır. Bkz. *Merâkud-ı Mu'tebere-i Üsküdar (Ünlülerin Mezarları)*, İstanbul 1976, s. 77.

⁵⁰ Behcetî İsmâil Hakkı el-Üsküdârî, *Aynı eser*, s. 50.

kısımından çatlayarak yavaş yavaş dökülmeye yüz tutmasına rağmen, zerâfetinden hiç bir şey kaybetmemiştir. Kitâbenin metni aynen şöyledir:

*Küll-i men aleyhâ fân
Reisü l-ulemâ merhûm
İsmet Bey-zâde
sâbıkâ Şeyhü l-İslâm
ve müftî l-enâm merhûm
ve mağfûrun-leh es-seyyid el-hacc
Ahmed Ârif Hikmet
Beyefendi'nin
rûhiyçün ve kâffe-i ehl-i
îmân ervâhiyçün
el-fâtiha
fî 15 Şa^c bân sene 1275⁵¹*

I

Aile mezarlığında, Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'den başka medfûn bulunan şahısların mezar kitâbeleri de şu şekildedir:

*Hüve l-hayyü l-lezî lâ-yemût
Hâlâ Reisü l-küttâb olan İsmâil
Râif Beyefendi hazretlerinin
vâlide-i muhteremeleri merhûme
ve mağfûrun-lehâ Hadîce Hâtûn ruhu-
na
el-fâtiha
sene 1188 [1774/75]*

*Hüve l-hallâku l-bâkî
Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
rahmeti rabbi l-gafûr sâbıkâ
Belgrad Muhâfızı Râif İsmâil
Paşa Rûhiyçün rızâen-lillâhî teâlâ
el-fâtiha
fî Cumâdelâhire sene 1199
[Nisan 1785]*

II

III

⁵¹ Bu metnin fotoğrafı, Sayın Necdet İşli'nin husûsî arşivinden alınmıştır.

Hüve²l-hallâku²l-bâkî
 Merhûm Râif İsmâil Paşa halîlesi
 el-merhûm ve²l-mağfûrun-lehâ
 Şerife Sa'ide Hanım'ın rûh-ı
 şerifleriyçün rızâen-lillâhî
 teâlâ
 el-fâtîha
 fî Zilhicce sene 1227
 [Aralık 1812]

IV

Hüve²l-hayyüm
 İsmet Beyefendi-zâde es-seyyid
 Ahmed Ârif Beyefendi'nin vâlîde-i
 muhteremeleri el-velîyyetü²s-sâli-
 hatü²l-merhûme ve mağfûrun-lehâ
 Behcet Kadın'ın rûh-ı şerifleriyçün
 rızâen-lillâhî teâlâ
 el-fâtîha
 fî 27 Muharrem sene 1234
 [26 Kasım 1818]

VI

Hüve²l-hayyü²l-bâkî
 Sâbikâ Sadr-ı Rumeli İsmet
 Beyefendi-zâde es-seyyid Ahmed
 Ârif Beyefendi'nin halîlesi
 el-merhûme ve²l-mağfûrun-lehâ
 Nüzhet Kadın rûhuna
 el-fâtîha
 fî 26 Ramazan sene 1220
 [18 Aralık 1805]

VIII

Hüve²l-hallâku²l-bâkî
 Nakibü²l-eşrâf ve Reisü²l-ulemâ
 iken intikal-i dâr-ı bekâ eden
 merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
 rahmeti rabbi²l-gafûr Râif İsmâil
 Paşa-zâde es-seyyid İbrâhim
 İsmet Beyefendi'nin rûh-ı
 pür-fütûhlarıçün rızâen-lillah
 el-fâtîha
 fî 17 Muharrem 1222
 [27 Mart 1807]

V

Hüve²l-hayyü²l-bâkî
 Reisü²l-ulemâ İsmet Beyefendi
 merhûmun halîle-i muhteremeleri
 fahrü²l-muhadderât el-merhûme ve²
 -mağfûrun-lehâ Dilhayât Kadınefendi'-
 nin rûh-ı pür-fütûhlarıçün
 rızâen-lillâhî teâlâ
 el-fâtîha
 [Tarihsiz]

VII

Hüve²l-hayyü²l-bâkî
 İsmet Bey-zâde es-seyyid Ahmed
 Ârif Hikmet Beyefendi'nin halîleleri
 umdetü²l-muhadderât kudvetü²s-sâlihât
 el-merhûme ve²l-mağfûrun-lehâ Fâtıma
 Dilnişin Kadın'ın rûh-ı şerîfi ve
 cemi² mü² minîn ve mü² minâtın ervâh-ı
 şerîfeleriyçün rızâen-lillâhî teâlâ
 el-fâtîha
 sene 1256 (Ketebehü Mâlik)
 [1840/41]

IX

Hüve'l-bâkî
 İsmet Bey-zâde Şeyhü'l-İslâm Ahmed
 Ârif Hikmet Beyefendi'nin mahdûmu
 Mekke-i Mükerrreme pâyesiyle sâbikâ
 Yenişehir-i Fener Kadısı el-merhûm
 ve'l-mağfûrun-leh es-seyyid Mehmed
 Mutî^c Beyefendi'nin rûhiyçün
 el-fâtîha
 fî 10 Safer Cum^c a sene 1265
 [5 Ocak 1849]

X

Hüve'l-hayyü'l-bâkî
 İsmet Beyefendi-zâde es-seyyid
 Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin
 kerîmeleri merhûme ve mağfûrun-lehâ
 Şerîfe Fâtîma Hanımefendi'nin rûh-ı
 şerifleriyçün rızâen-lillâhi teâlâ
 [el]-fâtîha
 fî 19 Rebiülâhîr sene 1227
 [2 Mayıs 1812]

XII

Hüve'l-hayyü'l-bâkî
 Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
 rahmeti rabbi'l-gafûr hâlâ Vâli-i
 Mısır Râif İsmâil Paşa-zâde
 es-seyyid Halil Gâlib Beyefendi
 rûhiyçün rızâen-lillah
 el-fâtîha
 sene 1193 [1779]

XIV

Hüve'l-bâkî
 İsmet Bey-zâde es-seyyid Ahmed
 Ârif Beyefendi'nin mahdûm-ı ma'sûmu
 merhûm es-seyyid Mehmed Atâullah
 Bey rûh-ı şerifleriyçün rızâen
 -lillâhi teâlâ
 el-fâtîha
 sene 1256 [1840/41]

XI

Hüve'l-bâkî
 İsmet Bey-zâde es-seyyid Ahmed
 Ârif Beyefendi'nin kerîme-i
 muhteremeleri mâ'sûme-i merhûme
 Şerîfe Havvâ Hanım rûh-ı şerîfine
 rızâen-lillah
 el-fâtîha
 sene 1256 [1840/41]

XIII

*Lâ-ilâhe illallah Muhammedu'r-
 resûlu'llah*
 Sudûr-ı^c azâmdan müteveffâ İsmet
 Beyefendi-zâde Sadr-ı Rumeli-i esbak
 merhûm ve mağfûrun-leh es-seyyid
 el-hacc Abdullah Re'fet Beyefendi'nin
 rûh-ı şerifiyçün
 [el]-fâtîha
 fî 21 Zilhicce sene 1282
 [7 Mayıs 1866]

XV

Hüve'l-hallâku'l-bâkî
Sâbıkâ Rumeli Kadıaskeri Râif
İsmâil Paşa-zâde es-seyyid İbrâhim
İsmet Beyefendi'nin mahdûmları
Müderrişin-i kirâmdan es-seyyid
Mustafa Atâullah Beyefendi'nin
rûh-ı şerifleriçün rızâen-üllah
el-fâtiha
fî 8 Receb sene 1219
[13 Ekim 1804]

XVI

Hüve'l-hayyü'l-bâkî
İsmet Beyefendi merhûmun kerîmesi
merhûme ve mağfûrun-lehâ Şerife
Havvâ Nesîbe Hanımefendi rûhiçün
el-fâtiha
fî 5 Cumâdelülâ sene 1239
[7 Ocak 1824]

XVIII

Âh mine'l-mevt
Beni kul mağfîret rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı ism-i azîm nûr-ı Kur'an
Gelüp kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
Şeyhü'l-İslâm-ı esbak merhûm Ârif
Hikmet Beyefendi'nin mahdûmu mer-
hûm Mehmed Mutî Beyefendi'nin ha-
lile-i muhteremeleri merhûme Şerife Zekiye
Hanımefendi'nin rûh-ı şerifesiçün
el-fâtiha
fî 17 Rebiülevvel sene 1282
[10 Ağustos 1865]

XX

Âh mine'l-mevt
İsmet Beyefendi merhûmun kerîmeleri
ve müderrişin-i kirâmdan Abdülhamid
Efendi'nin halile-i muhteremeleri
merhûme ve mevrûre Şerife Sa'ide
Hanımefendi rûhiçün
el-fâtiha
fî 7 Şa'ân sene 1232
[22 Hazîran 1817]

XVII

Hüve'l-hallâku'l-bâkî
Râif İsmâil Paşa-zâde es-seyyid
İbrâhim İsmet Beyefendi'nin
kerîmesi Hadîce Hanım rûhiçün
el-fâtiha
fî 8 Rebiülevvel sene 1194
[14 Mart 1780]

XIX

Müyesser olmadı görmek bana çün bu
fenâdârı
Ana rahminde göz yumdum böyle emr
eylemiş Bârî
Nasib eyleye bir hânım cennet içinde
gülmânı
Umarım rahmet eyleye göçenlere
keremkânı
İsmet Beyefendi'nin kerîmesinin mah-
dûmu merhûm Mehmed Seyyid Nihâd
Bey rûhuna
[el]-fâtiha
sene 1223 [1808/1809]

XXI

Hüve'l-bâkî
 Sadr-ı Rumeli-i esbâk merhûm İsmet
 Beyefendi-zâde mevâlî-i 'izâmdan
 es-seyyid Abdullah Re'fet
 Beyefendi'nin mahdûmu müderrisîn-i
 kirâmdan iken intikâl-i dâr-ı bekâ
 eden es-seyyid Mehmed İffet Bey'in
 rûhiyçün
 el-fâtiha
 fî 13 Safer sene 1258
 [26 Mart 1842]

XXII

Hüve'l-bâkî
 İsmet Beyefendi-zâde mevâlî-i
 'izâmdan es-seyyid Abdullah Re'fet
 Bey'in mahdûmu es-seyyid Mehmed
 İffet Bey kerîmesi Şerîfe Hadîce
 Hânım rûhiyçün
 el-fâtiha
 fî 15 Cumâdelülâ sene 1258
 [24 Hazîran 1842]

XXIV

Şefaati lî ehli'l-kebâir min ümmeti
 Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan
 Süvârî Mukâbelecisi iken irtihâl-i
 dâr-ı bekâ eden merhûm ve
 mağfûrun-leh el-hacc Ebûbekir
 Râkım Efendi rûhiyçün rızâen-lillâhi
 teâlâ
 el-fâtiha
 fî 21 Muharrem sene 1219
 [2 Mayıs 1804]

XXVI

Hüve'l-bâkî
 İstanbul pâyelülerinden İsmet
 Bey-zâde es-seyyid Abdullah Re'fet
 Efendi'nin kerîmesi Mekkiye Şerîfe
 Ulviyye Hânım'ın rûh-ı şerîfine
 [el]-fâtiha
 fî 20 Ramazan sene 1268
 [8 Temmuz 1852]

XXIII

Hüve'l-hayyü lâ-yemût
 Vâsıl-ı rahmet Şeyhü'l-İslâm-ı
 esbâk Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi
 merhûmun hafîdi müderrisîn-i
 kirâmdan merhûm ve mağfûrun-leh
 es-seyyid İbrâhim İsmet
 Beyefendi rûhiyçün
 el-fâtiha
 fî 29 Cumâdelâhire sene 1284
 [28 Ekim 1867]

XXV

Hüve'l-hayyü'l-bâkî
 Sâbıkâ Amedî el-hacc Ebûbekir
 Râkım Efendi'nin mahdûmu
 Nû'man Burhâneddin Beyefendi
 rûhiyçün
 el-fâtiha
 fî Zilkâde sene 1220
 [Ocak 1806]

XXVII

*Reisü'l-küttâb-ı sâbık Râif
İsmâil Paşa merhûmun hafîdi ve
sâbıkâ Amedî el-hacc Ebûbekir
Râkım Efendi'nin mahdûmu
Ahmed Fâzıl Bey rûhuna
[el]-fâtîha
sene 1210 [1795/96]*

XXVIII

*Reisü'l-küttâb-ı esbak Râif
İsmâil Paşa merhûmun hafîdi ve
sâbıkâ Amedî el-hacc Ebûbekir
Râkım Efendi'nin kerîmesi
Şerîfe Siddıka Ayşe Hânım rûhuna
[el]-fâtîha
sene 1209 [1794/95]*

XXIX

*Hüve'l-bâkî
İsmet Beyefendi-zâde es-seyyid
Ahmed Ârif Beyefendi'nin
mü^çteklarından merhûme ve
mağfûrun-lehâ Mâhinûr rûhiyçün
rızâen-lillâhi teâlâ
el-fâtîha
sene 1233 [1817/18]*

XXX

*Hüve'l-hayyü'l-bâkî
Beni kul mağfîret ey rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı arş-ı azîm nûr-ı Kur'an
Gelüp kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtîha ihsân*

*Merhûm Kürt İbrâhim Paşa kerîmesi
merhûme ve mağfûrun-lehâ Sâliha
Hânım rûhiyçün
[el]-fâtîha
fî Gurre-i Rebiülevvel sene 1226
[26 Mart 1811]*

XXXI

*Kutbü'l-^çarifin Mevlâna Hâlid
kuddîse sirrehü'l-vâhid hazretlerinin
hulefâsından Bağdâdî eş-şeyh
Abdül Fettah Efendi'nin rûh-ı
pür-fütûhlarıyçün
el-fâtîha
fî 19 Muharrem yeum-i Cum^ça sene
1281
[24 Hazîran 1864]*

XXXII

*Hüve'l-hallâku'l-bâkî
Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
rahmeti rabbi'l-gafûr müderrisîn-i
kirâmdan Hatman-zâde Hasan Efendi
rûhiyçün rızâen-lillah
el-fâtîha
sene 1213 [1798/99]*

XXXIII

Hüve'l-bâkî
Müderrişîn-i kirâmdan Hasan
Efendi'nin kerîmesi merhûme
Râtibe Hânım rûhuna
[el]-fâtiha
sene 1205 (1790/91)

XXXIV

Müderrişîn-i kirâmdan
Hatman-zâde Hasan Efendi'nin
mahdûm-ı mükerrerleri merhûm
ve mağfûr Seyyid Mehmed Râif
Efendi'nin rûhuna
[el]-fâtiha
fî Şevval sene 1199
[Ağustos 1785]

XXXVI

Hüve'l-hayyü'l-bâkî
İsmet Beyefendi merhûmun kerîmesi
merhûme Şerîfe Havvâ Nesîbe
Hânım'ın câriyesi merhûme ve
mağfûre Niyâzi Kalfa rûhiyçün
el-fâtiha
fî 9 Ramazan sene 1239
[8 Mayıs 1824]

XXXVIII

Hasan Efendi'nin kerîmesi
merhûme ve mağfûrun-lehâ
Zehrâ Hânım rûhuna
[el]-fâtiha
sene 1203 [1788/89]

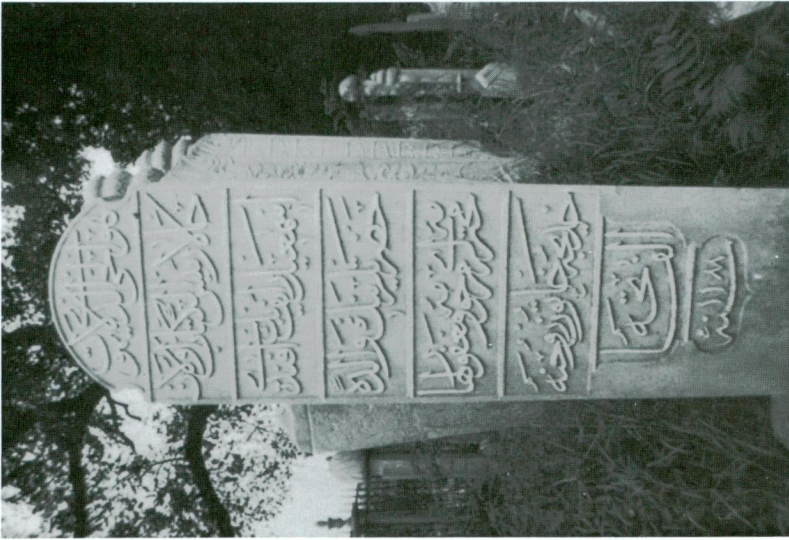
XXXV

Hüve'l-bâkî
Bu bağ-ı gülşende bir gonca iken
Bâd-ı ecel beni eyledi hazân
Bir gül-i zîbâda nâzenin iken
Eyledi Hakk beni hâk ile yeksân
Hatman-zâde Hasan Efendi'nin
kerîmesi merhûme ve mağfûrun-lehâ
Şerîfe Sâ'ide Hânım'ın rûhiyçün
el-fâtiha
fî 22 Zilhicce sene 1206
[11 Ağustos 1792]

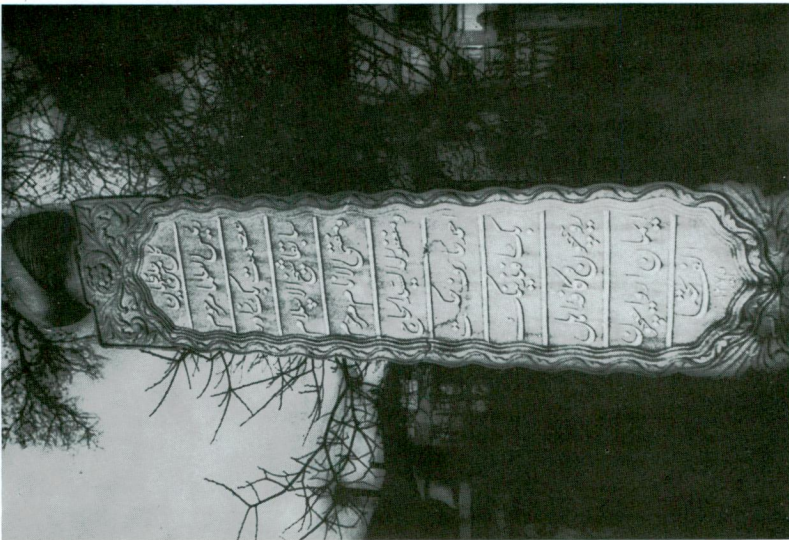
XXXVII

Hüve'l-bâkî
Merhûm İsmet Bey çıraklarından
Selim Ağa'nın zevcesi merhûme
ve mağfûrun-lehâ Rûyeş (?)
Hadîce Hâtun rûhiyçün
[el]-fâtiha
sene 1229 [1813/14]

XXXIX

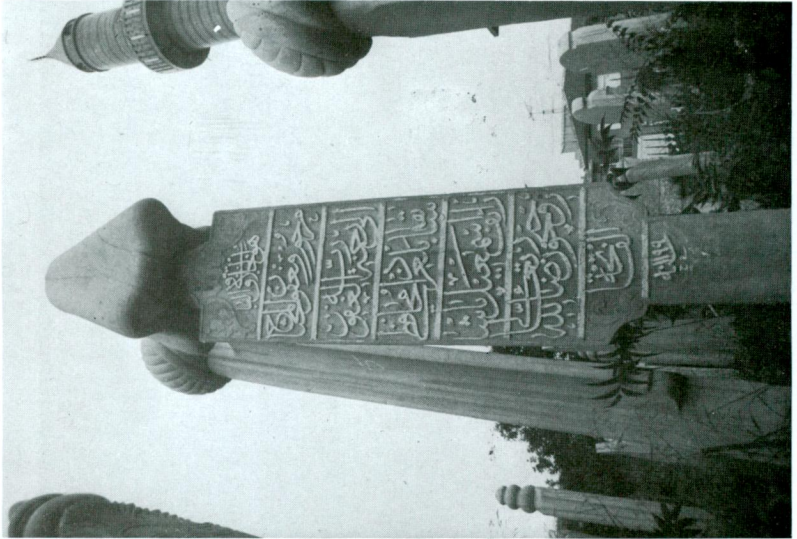
Res. 2

Res. 1

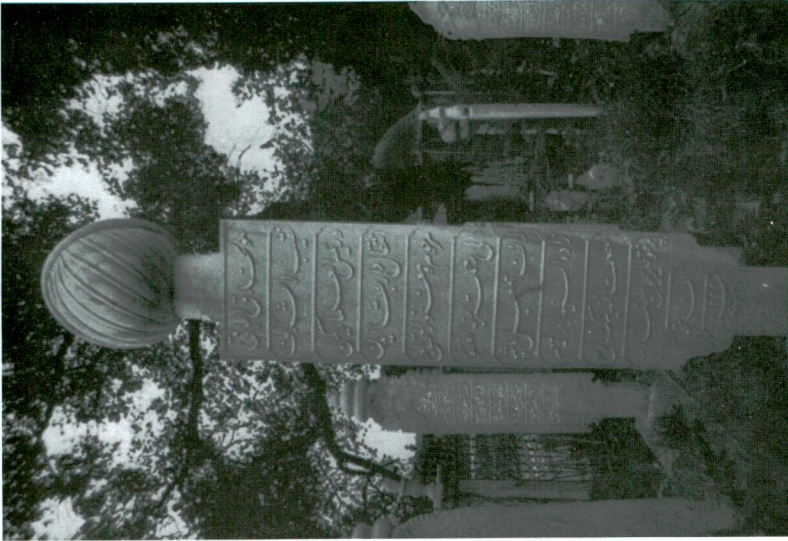
Res. 4

Res. 3

Res. 6

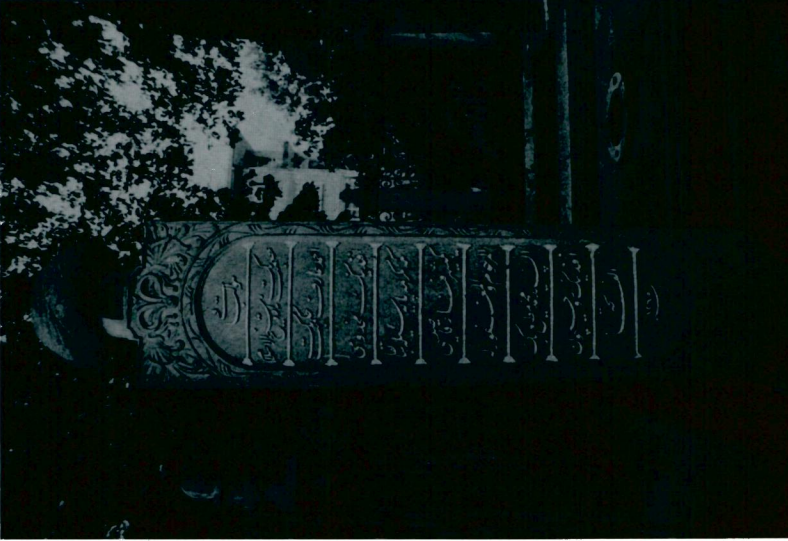
Res. 5

Res. 8

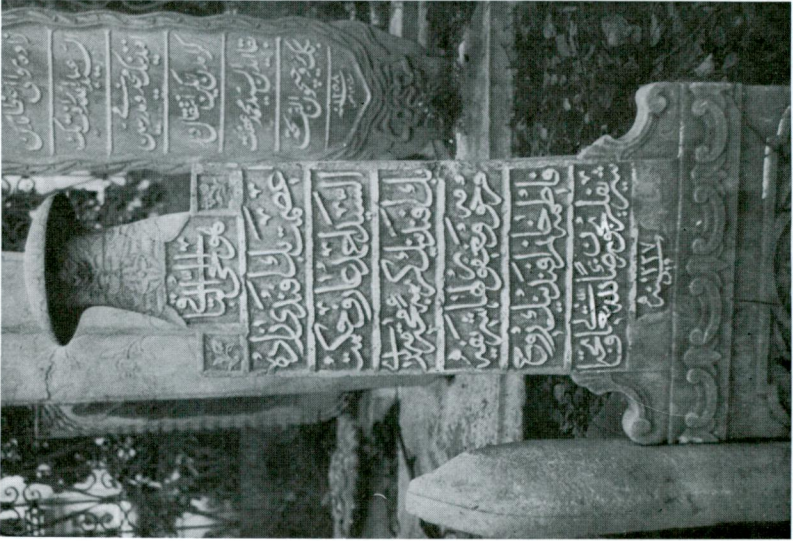
Res. 7

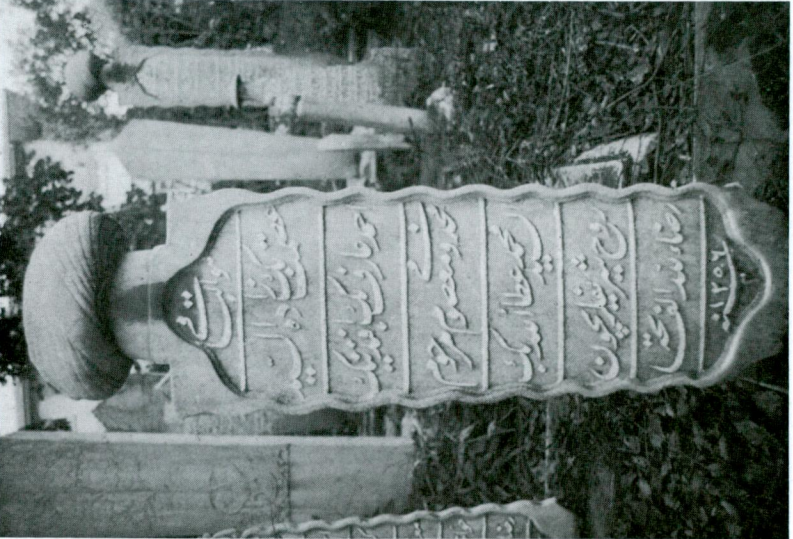
Res. 10

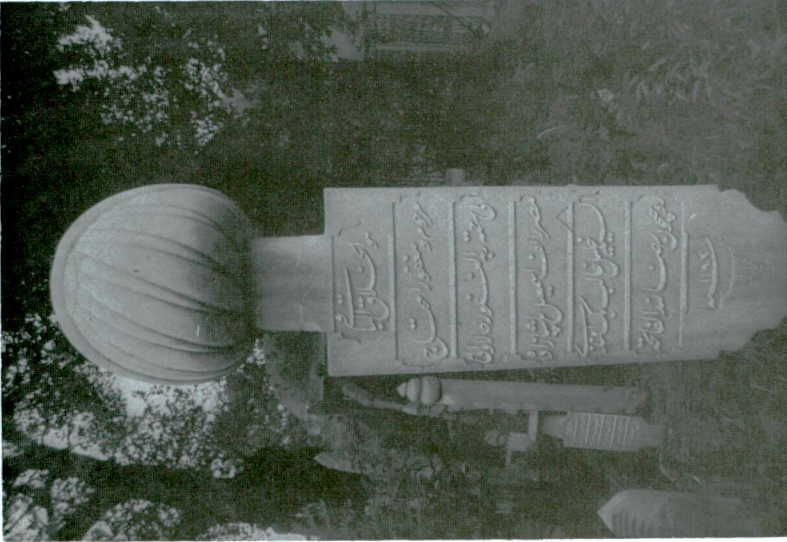
Res. 9

Res. 12

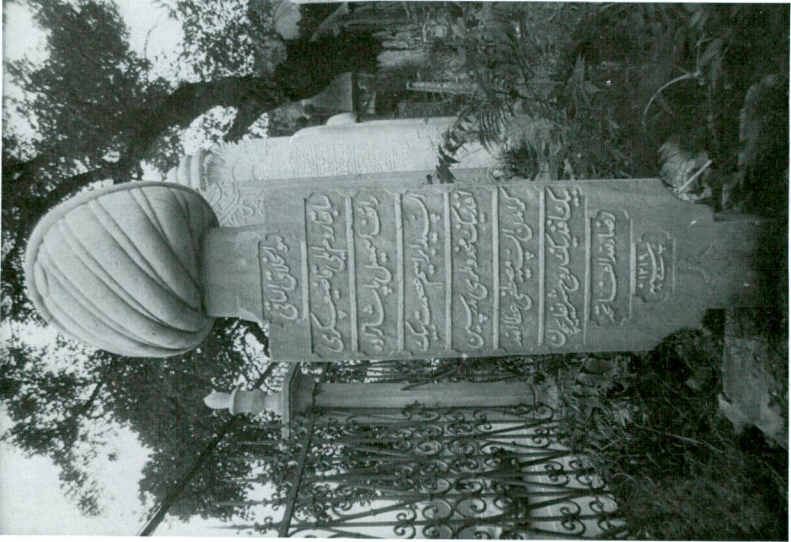
Res. 11

Res. 14

Res. 13

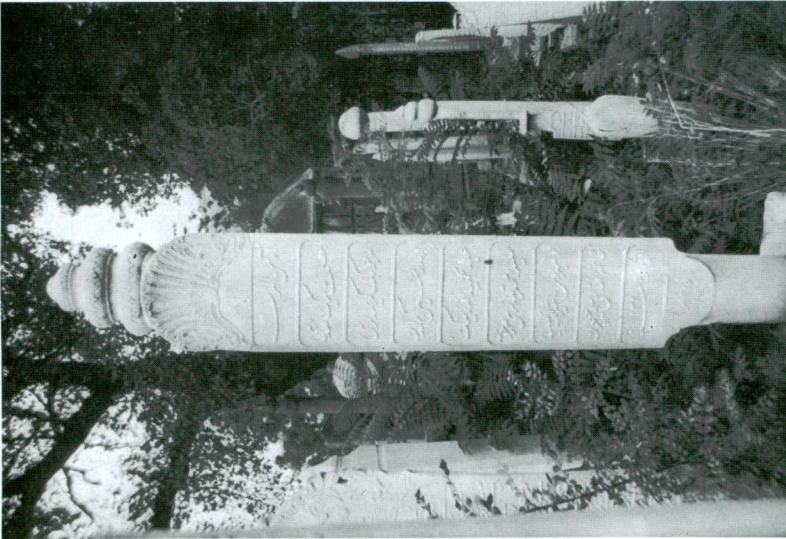
Res. 16

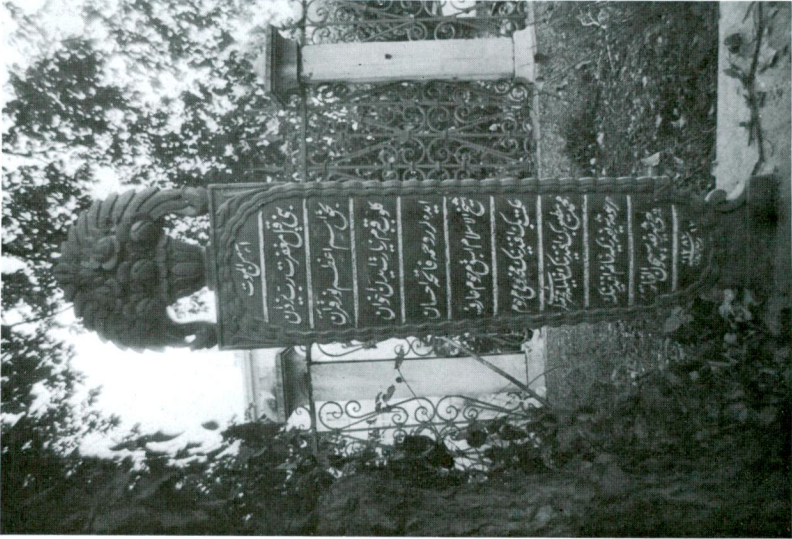
Res. 15

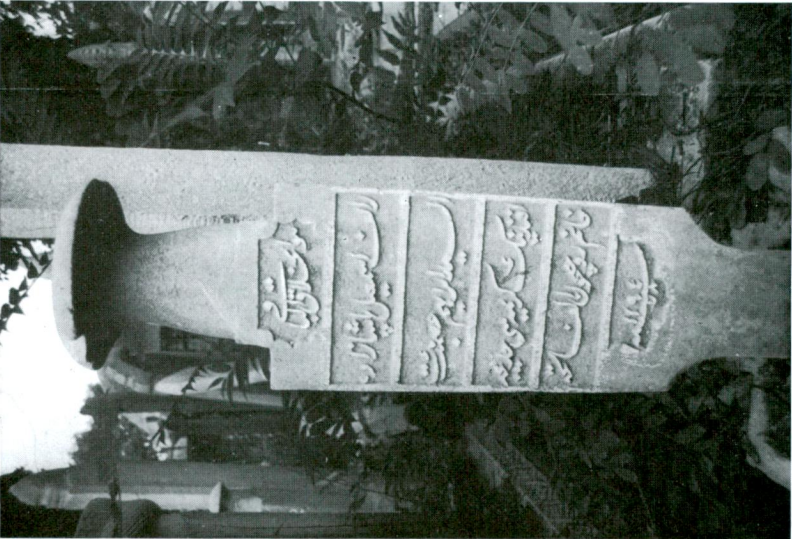
Res. 18

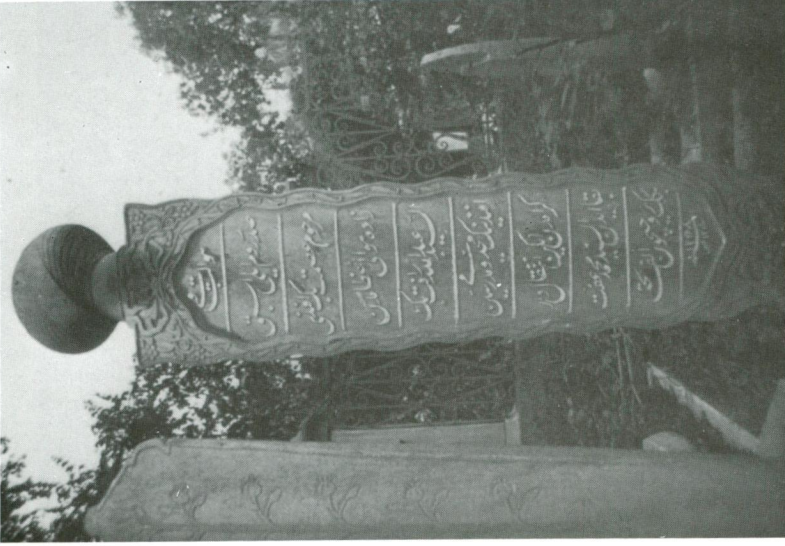
Res. 17

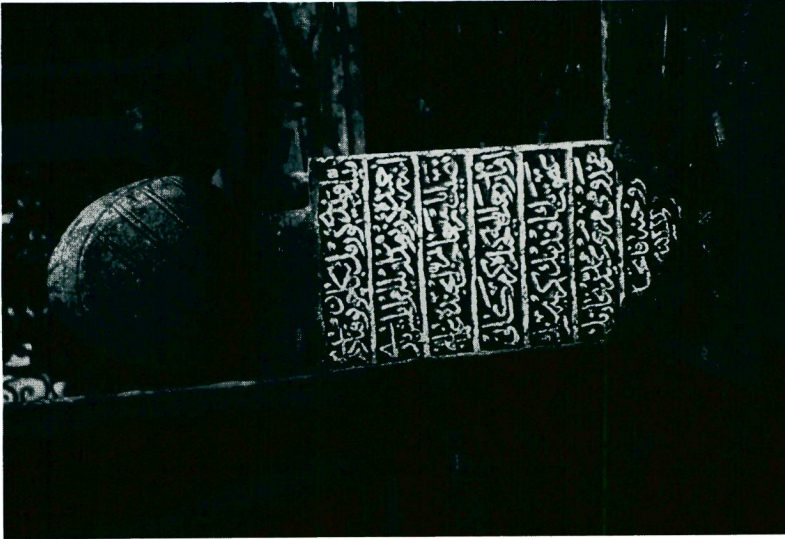
Res. 20

Res. 19

Res. 22

Res. 21

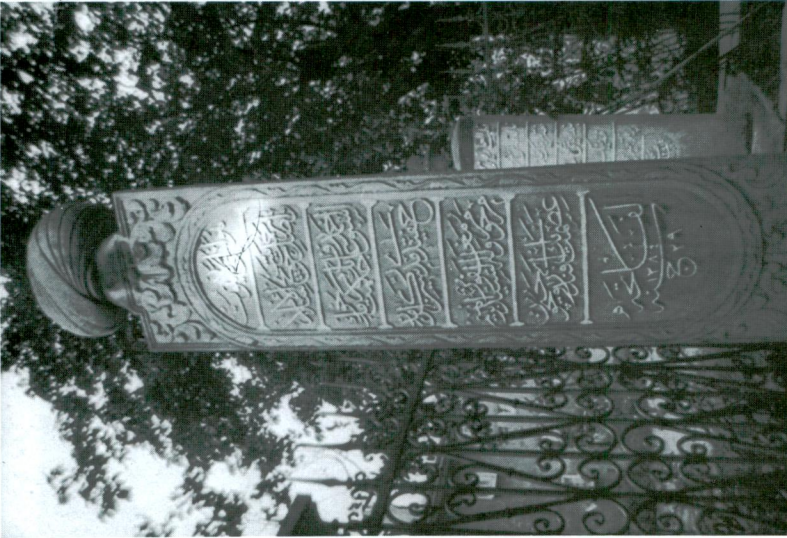
Res. 24

Res. 23

Res. 26

Res. 25

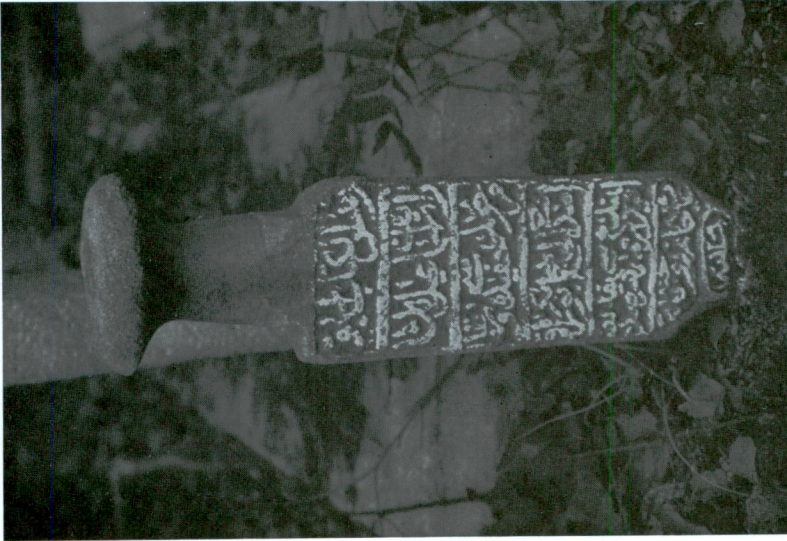
Res. 28

Res. 27

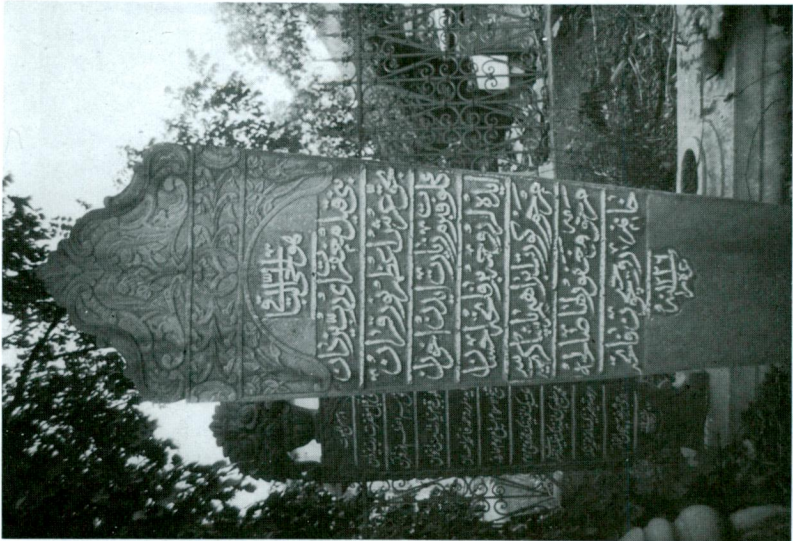
Res. 30

Res. 29

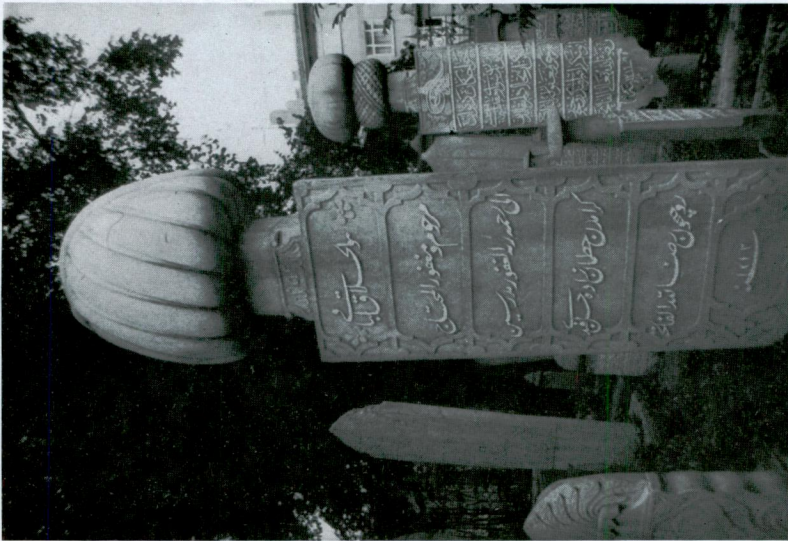
Res. 32

Res. 31

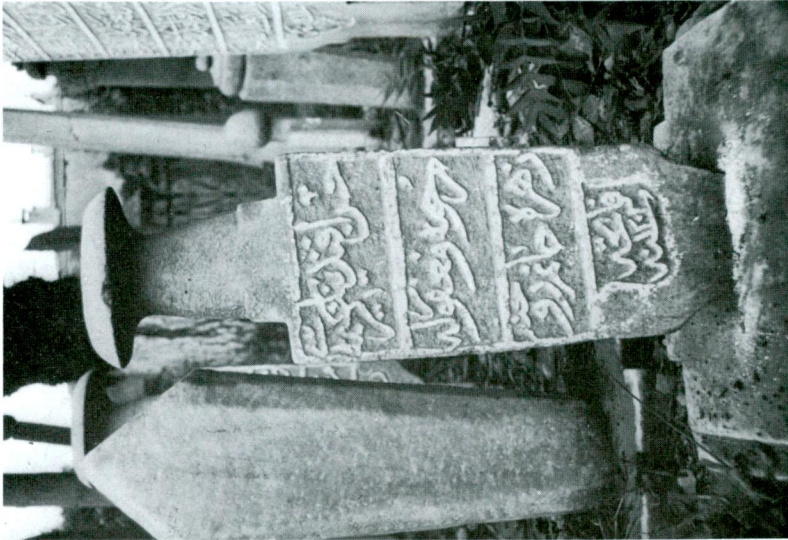
Res. 34

Res. 33

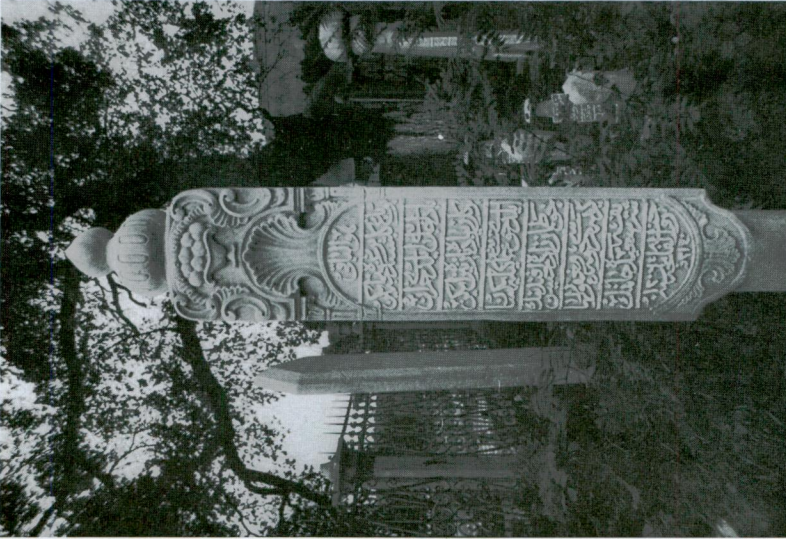
Res. 36

Res. 35

Res. 38

Res. 37

Res. 39